Dušica Dragin

Univerzitet u Novom Sadu

Akademija umetnosti

Departman dramskih umetnosti

Srbija

UDC 37.014.5:792

doi 10.5937/ZbAkU2109271D

Stručni rad

Uticaj škole kao planskog agensa socijalizacije na razvoj interesovanja učenika srednje škole za pozorište

Apstrakt: U ovom radu se bavimo utvrđivanjem da li škola kao planski agens socijalizacije utiče na razvoj interesovanja učenika srednje škole za pozorište. Školu smo posmatrali kroz prizmu teorije socijalizacije, jer je socijalizacijska funkcija obrazovanja jedna od najznačajnijih za društvo i zato se škola smatra jednim od najvažnijih agensa, odnosno prenosioca sadržaja socijalizacije. Sprovedeno multidisciplinarno istraživanje obuhvatalo je najpre analizu sadržaja strateških, zakonskih i podzakonskih akata u oblasti obrazovanja, što je imalo za cilj da utvrdi da li i u kojoj meri država propisuje pozorište kao poželjan sadržaj socijalizacije. S obzirom da je istraživanje sprovedeno tokom 2015. godine, te su do sada pomenuta dokumenta u manjoj ili većoj meri menjana, iz tih razloga, a za potrebe ovog rada urađena je komparativna analiza. Da bismo došli do uvida da li i na koji način škola prenosi propisani sadržaj koji se odnosi na pozorište, sprovedena je anketa pomoću formalizovanog (standardizovanog) pismenog upitnika i obavljeni su individualni strukturirani intervjui sa zaposlenima u školama u kojima je sprovedena anketa. Anketirano je ukupno 648 učenika novosadskih srednjih škola. Polazimo od pretpostavke da, onoliko koliko je pozorište značajno državi, tačnije 'vladajućim snagama', toliko će pozorište biti propisano kao poželjno u ukupnom obrazovnom sadržaju socijalizacije u okviru javne praktične politike u obrazovanju. U skladu sa obrazovnom politikom, u zadatoj meri će škola prenositi propisanu količinu sadržaja koja se odnosi na pozorište. Rezultati ovog istraživanja dokazuju da je stepen zastupljenosti pozorišta u obrazovnom sadržaju socijalizacije izuzetno nizak, što dovodi do toga da škola kao planski agens socijalizacije ima beznačajan uticaj na formiranje i razvoj interesovanja učenika srednjih škola za pozorište.

Ključne reči: obrazovna politika, škola, pozorište, interesovanje učenika srednjih škola za pozorište, sadržaj socijalizacije.

Uvod

Ovaj rad iznosi deo značajnih rezultata primenjenog naučnog istraživanja¹ koji se odnose na utvrđivanje da li i u kojoj meri srednja škola, kao planski agens socijalizacije, utiče na razvoj interesovanja učenika za pozorište. Autori koji su istraživali pojavu interesovanja smatraju da interesovanja jesu rezultat interakcije između pojedinca i određenog sadržaja ili objekta interesovanja; da potencijal za interesovanja leži u pojedincu, ali da sadržaj i okolina definišu pravce interesovanja i doprinose njihovom razvoju (Dragin, 2016). Roditelji su najvažniji prenosioci interesovanja, ali samo do ulaska deteta u pubertet, kada uticaj roditelja značajno opada. Pantić ističe da u periodu adolescencije, koji je ključan za razvoj interesovanja, vršnjaci, škola, društvene organizacije i mediji masovnih komunikacija postaju najznačajniji agensi interesne socijalizacije (1980). Školu je bilo neophodno posmatrati kroz prizmu teorije socijalizacije, jer je socijalizacijska funkcija obrazovanja jedna od najznačajnijih za društvo, a škola je jedan od najvažnijih agensa socijalizacije. Socijalizacija u školama se odvija putem vaspitanja i obrazovanja. Malobrojni autori koji su se bavili ovom temom govore u prilog tome da ključnu ulogu u razvoju interesovanja imaju učitelji (nastavnici, profesori) i vannastavne aktivnosti koje više utiču na javljanje interesovanja i jačanje nego što je to slučaj sa redovnim i obaveznim predmetima (Đermanov, 2005; Kostović, 1990; Pantić, 1980). Socijalizacija je trajan (kontinuiran, doživotan) i veoma složen proces. To je proces „učenja kulture društva u kome živimo” (Haralambos i Holborn, 2002: 4), proces tokom kojega dete postaje svesno sebe, stiče znanja, ovladava veštinama potrebnim u kulturi u kojoj raste. Socijalizacija ima svoje izvore, agense i sadržaj. Izvori socijalizacije su kultura i društvo, koji određuju ciljeve, sadržaj i sredstva socijalizacije; oni propisuju norme, standarde, vrednosti i verovanja koje će dete usvajati tokom odrastanja. Agensi su društveni činioци koji predstavljaju zastupnike društva i kulture, oni su prenosioci sadržaja socijalizacije. Agensa socijalizacije ima mnogo, „svaki član društva može biti prenosilac društvenih shvatanja o ponašanju” (Rot, 2010: 142). Agensi su oruđa društva koji su i sami „određeni i kontrolisani izvorima socijalizacije” (Trebješanin i Lalović, 2011: 29). Oni vrše prenos kulturnih normi i obrazaca ponašanja na dete i zato se zovu vršioci, prenosnici ili posrednici socijalizacije. Mnogi autori, kao najvažnijim agensima socijalizacije smatraju: porodicu, školu, vršnjačku grupu, društvene organizacije i sredstva masovne komunikacije

¹ Istraživanje je sprovedeno u cilju izrade doktorske disertacije autorke pod nazivom „Planski agensi socijalizacije: škola, pozorište i mediji i njihov uticaj na razvoj interesovanja učenika srednje škole za pozorište”, odbranjenoj na Fakultetu dramskih umetnosti u Beogradu 2017. godine. Doktorska disertacija predstavlja obimna teorijska i empirijska interdisciplinarna istraživanja korelacije, tj. međusobnih uticaja, tri ključna posmatrana fenomena: 1. kulture i društva kao izvora socijalizacije, 2. agensa socijalizacije koje čine: škola, pozorište i sredstva masovne komunikacije (televizija, štampa, radio i internet) i 3. interesovanja učenika srednjih škola za pozorište.

(Erikson, 1976; Pantić, 1980; Golubović, 1981; Havelka, 1995; Milić, 2001; Rot, 2010; Trebješanin i Lalović, 2011). Socijalizacija se može okarakterisati kao „proces kojim se tek rođena biološka jedinka sa ljudskim potencijama pretvara u odraslu, autonomnu socio-kulturnu ličnost, usmerenu ka društvenim ciljevima, za šta društvo angažuje splet intitucionalnih nosilaca tog procesa, sa kojima stvara uslove i sredstva za ostvarenje tih ciljeva“ (Milić, 2001: 233). Dakle, proces socijalizacije se odvija i na nivou države koja vodi kulturne i obrazovne politike kao javne praktične politike, i zbog toga se proces socijalizacije može posmatrati kroz aktivnost državnih organa. Država osniva i finansira ustanovu škole², ona propisuje ukupan obrazovni sadržaj za koji putem zakona i podzakonskih akata daje detaljna uputstva za vršenje obrazovanja i vaspitanja. Škola je, dakle „kontrolisani agens socijalizacije koji planski deluje u pravcu u kom to žele vladajuće snage u društvu“ (Rot, 2010: 149). Škola ima obavezu da taj obrazovni sadržaj, oblikovan kroz nastavne planove i programe, prenosi učenicima, kao planski agens socijalizacije i u tom prenosu se odvija i sam proces socijalizacije. Polazimo od pretpostavke da, ukoliko je pozorište značajno državi, tačnije ‘vladajućim snagama’, ono će biti propisano kao poželjno u ukupnom obrazovnom sadržaju socijalizacije u okviru obrazovne politike, te da će u zadatoj meri škola prenositi propisanu količinu sadržaja koja se odnosi na pozorište. Osnovna hipoteza ovog istraživanja je da država ne propisuje u dovoljnoj meri pozorište kao poželjan sadržaj socijalizacije, i u skladu sa tim uticaj škole kao planskog agensa socijalizacije na razvoj interesovanja učenika srednjih škola za pozorište je izrazito nizak.

U istraživanju su korišćene dve osnovne metode: metoda analize i metoda ispitivanja. U okviru metoda analize korišćena je metoda analize sadržaja dokumenata tehnikom direktne kvantitativne (statističke) analize sadržaja dokumenata i metoda strukturalne analize tehnikom klasične kvalitativne analize sadržaja dokumenata. Analiza dokumenata u oblasti obrazovanja³ imala je za cilj sticanje uvida u kvantitet i kvalitet sadržaja koji se odnosi isključivo na pozorište. S obzirom da je istraživanje sprovedeno tokom 2015. godine, te da su do sada dokumenta u manjoj ili većoj meri menjana, iz tih razloga, a za potrebe ovog rada urađena je komparativna analiza. Da bismo došli do uvida u kojoj meri i na koji način škola prenosi propisani sadržaj koji se odnosi na pozorište, u okviru metode ispitivanja sprovedena je anketa sa formalizovanim (standardizovanim) pismenim upitnikom. Instrument (upitnik) korišćen u ovom istraživanju izradio je autor uz stručnu pomoć Slobodana Mrđe⁴. Anketiranje, od strane

2 Škola može biti osnovana i od strane privatnog sektora, ali dozvolu za osnivanje takođe daje država i privatna škola svakako svoju delatnost obavlja u skladu sa zakonima, planovima i programima koje određuje država.

3 Spisak analiziranih zakonskih i podzakonskih akata i strateških dokumenata u oblasti obrazovanja nalazi se na kraju rada nakon navedenih referenci.

4 Rukovodilac odeljenja za istraživanja Zavoda za proučavanje kulturnog razvitka.

autora ovog rada, izvršeno je neposrednim uručivanjem anketnog upitnika učenicima osam srednjih škola u Novom Sadu: Medicinska škola „7 april“, Poljoprivredna škola sa domom učenika Futog, Gimnazija „Jovan Jovanović Zmaj“, Škola za dizajn „Bogdan Šuput“, Tehnička škola „Mileva Marić Ajnštajn“, Srednja mašinska škola Novi Sad, Srednja škola „Svetozar Miletić“ i privatna „E-gimnazija“, čime je obuhvaćeno opšte, umetničko i srednje stručno obrazovanje i vaspitanje. Anketirano je ukupno 648 učenika, od prvog do četvrtog razreda, sa 28 različitih smerova. U istraživanju je primenjen proporcionalni stratifikovani slučajni uzorak koji procentualno odražava strukturu srednjoškolskog sistema u Novom Sadu. Dodatno su obavljene individualne strukturirane intervjui sa zaposlenima u školama u kojima je sprovedena anketa, putem telefonskog razgovora. Sa zaposlenima u školama razgovarali smo na temu dramskih sekcija.

Pozorište u školi – jedna od mogućih fakultativnih vannastavnih aktivnosti

Prvi deo istraživanja predstavlja traganje za pojmom pozorište, tačnije za uvidom u njegov značaj u sveobuhvatnom *obrazovnom sadržaju socijalizacije* namenjenom učenicima srednje škole. Započet je analizom najvažnijeg strateškog dokumenta, a to je Strategija razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine (SROS). U SROS-u nalazimo zaključke da se u školama ne koriste kapaciteti pozorišta koji imaju dragocen vaspitno-obrazovni potencijal i u više tačaka se ističe značaj pozorišta i saradnja sa ustanovama kulture. U predlogu Strategije razvoja obrazovanja i vaspitanja u Republici Srbiji do 2030. godine⁵ pozorište se ne pominje, a pojam umetnosti nalazimo samo u kontekstu srednjeg umetničkog obrazovanja. Delatnosti obrazovanja i vaspitanja u srednjim školama posebno su regulisane Zakonom o srednjem obrazovanju i vaspitanju, koji se naslanja na krovni zakon u resoru obrazovanja, a to je Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja. Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja ni pre, kao ni nakon promena eksplicitno ne spominje pozorište. Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju je takođe imao nekoliko izmena u proteklih šest godina, ali se u odnosu na one delove koji se odnose na naše istraživanje nije menjao. Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, između ostalog, definiše pojam školski program koji sadrži i program slobodnih aktivnosti. Program slobodnih aktivnosti (Član 14) se sprovodi „radi jačanja obrazovno-vaspitne delatnosti škole, podsticanja individualnih sklonosti i interesovanja i pravilnog korišćenja slobodnog vremena“ i zbog toga je škola „dužna da realizuje slobodne aktivnosti, koje se sprovode kroz rad u sekcijama i vannastavnim aktivnostim.“ U Članu 26. ovog Zakona definisane su i

⁵ U trenutku pisanja ovog rada Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja sprovodi javnu raspravu o Predlogu strategije razvoja obrazovanja i vaspitanja u Republici Srbiji do 2030. godine (februar 2021. godina).

obaveze škola u odnosu na fakultativne oblike obrazovno-vaspitanog rada, među kojima na jedinom mestu u ovom Zakonu nalazimo eksplicitno pojam pozorišta kao jednu u nizu mogućih fakultativnih vannastavnih aktivnosti.

Najvažniji deo u sistemu obrazovanja su planovi i programi obrazovanja i vaspitanja.⁶ Na osnovu njih srednja škola ostvaruje školski program opšteg, stručnog i umetničkog obrazovanja.⁷ Prvo izlažemo analizu **Pravilnika o nastavnom planu i programu za gimnaziju** koji je uz izvesne izmene bio na snazi veoma dugi niz godina. Ovaj Pravilnik, po čijem su se programu obrazovale generacije gimnazijalaca, na različite načine ističe značaj pozorišta. Ono se spominje u nekoliko konteksta - putem književnoteorijskih pojmova, kao oblik fakultativne nastave i vannastavnih aktivnosti, putem uputstva školi u obavljanju *kulturne i javne delatnosti* i kroz očekivanja o standardima postignuća učenika. U kontekstu književnoteorijskog pojma Pravilnik propisuje da učenici treba detaljno da se upoznaju sa dramskim tekstom i njegovom osnovnom namenom, sa njegovom strukturom, da nauče da razlikuju dramu kao književno i scensko delo, kompoziciju dramskog dela, dramske vrste i sve druge elemente koji čine dramsku pozorišnu umetnost. U slučaju fakultativne nastave među raznim programima nalazi se i scenska umetnost te Pravilnik daje izrazito detaljna uputstva⁸ o načinu ostvarivanja iste, i propisuje da je škola može realizovati prema interesovanju učenika od dva do četiri časa sedmično, ali pod uslovom da „se za određenu oblast ili predmet javi najmanje 20 učenika”. Pozorište dobija dodatnu preporuku u delu Pravilnika koji govori o vannastavnim aktivnostima, koje se dele na obavezne i fakultativne vannastavne aktivnosti (društvene i slobodne aktivnosti učenika). Izuzetno važnima Pravilnik smatra slobodne aktivnosti, koje su prvenstveno namenjene zadovoljavanju postojećih i razvoju novih interesovanja učenika te da se organizuju u formi sekcija. Pravilnik daje detaljna uputstva o programu dramske sekcije⁹ koja ima za cilj uvođenje učenika u dramsko stvaralaštvo i scensku umetnost. Po pitanju očekivanja o standardima postignuća učenika u kontekstu pozorišta, ona su veoma visoka, te Pravilnik predviđa da učenici mlađih razreda gimnazije „umeju da

6 Za potrebe ovog istraživanja relevantni su pravilnici o opšteobrazovnim predmetima.

7 I druge programe koji nisu relevantni za ovo istraživanje.

8 Pravilnik do te mere daje detaljna i izuzetna uputstva o načinu ostvarivanja programa nastave, da u slučaju pozorišta propisuje da: „epohe umetnosti treba prikazati u korelaciji sa znanjima učenika koja su se stekla u drugim predmetima, a da bi se izbegao istoricizam, u toku obrade pozorišta stare Grčke, Rima, srednjeg veka i ostalih pozorišta koja su prethodila avangardnom i savremenom pozorištu, treba ukazati samo na one karakteristike i estetske vrednosti ranijih epoha koje čine suštinsku vrednost scenske umetnost.“

9 Zадaci i okvirni sadržaji rada dramske sekcije su: produbljivanje smisla za dramski izraz; sistematsko upoznavanje dramske i pozorišne umetnosti (vrste, odlike, sličnosti i razlike u odnosu na druge umetnosti); kursevi glume i režije; praktična primena znanja, umenja i veštine u pripremanju pozorišne predstave i drugih scenskih programa škole; analize pozorišnih predstava i drugih scenskih programa škole i dr.

daju kraći prikaz samostalno pogledane pozorišne predstave, da učenici starijih razreda umeju da u dužoj monološkoj formi izlažu o pozorišnoj predstavi“, generalno da umeju da daju kritički prikaz pozorišne predstave. Važno je istaći da odeljenski starešina pored vođenja dokumentacije i obavljanja administrativnih poslova, svoje zadatke i sadržaje u radu sa učenicima ostvaruje u vremenu između časova, gde je poseta pozorištu jedna od preporučenih ali ne i obavezna aktivnost. Pravilnik, u nastavku, daje detaljno uputstvo školi u obavljanju „kulturne i javne delatnosti“ koja treba da se ostvaruje kroz programe saradnje sa institucijama kulture i upućuje na korišćenje uslova koje pruža društvena sredina, i što je relevantno za ovo istraživanje – organizovanje korišćenja programa pozorišta. Poslednja verzija ovog Pravilnika beleži značajne izmene, posebno u slučaju pozorišta i on nosi naziv: **Pravilnik o planu i programu nastave i učenja za gimnaziju**. U najnovijoj verziji ovog Pravilnika pozorište se pojavljuje isključivo u kontekstu književnoteorijskih pojmova i kao jedna od mogućih tema u okviru predloga za realizaciju određenih programa. Pozorište i njegov značaj se ne ističe kao u prethodnim verzijama ovog Pravilnika.

Drugi pravilnik koji analiziramo je **Pravilnik o izmenama Pravilnika o planu i programu obrazovanja i vaspitanja za zajedničke predmete u stručnim i umetničkim školama**. Ovaj Pravilnik je menjan tokom godina i u poslednjoj verziji pozorište se jednako spominje u kontekstu književnoteorijskih pojmova i monoloških izlaganja u kojim učenici izlažu o određenoj temi na stranom jeziku koji uče i pozorište je jedna od preporučenih tema.

Pravilnik o nastavnom planu i programu srednjeg stručnog obrazovanja u području rada ekonomija, pravo i administracija, nema promena po pitanju pojma pozorište. Ono se spominje u kontekstu književnoteorijskih pojmova u vidu preporuka za realizaciju nastave iz srpskog jezika i književnosti:

Prilikom obrade dramskog dela mogućnost posete pozorišnoj predstavi i gledanje snimka pozorišne predstave, a nakon toga razgovor o dramskom tekstu i njegovoj pozorišnoj realizaciji; ili kao preporučenu temu za vežbanje govornog i pismenog izražavanja: Izlaganje u dužoj monološkoj formi o TV emisiji, bioskopskoj, pozorišnoj predstavi.

U **Pravilniku o nastavnom planu i programu opšteobrazovnih predmeta srednjeg stručnog obrazovanja u području rada poljoprivreda, proizvodnja i prerada hrane**, zahtevi i preporuke u kontekstu pozorišta skoro su jednaki kao u pravilniku za gimnaziju. Pozorište se spominje u preporukama za realizaciju nastave iz srpskog jezika i književnosti jednako kao u prethodnom pasusu ovog rada. Pozorište

nalazimo u delu koji govori o govornom i pismenom izražavanju, profesori su u obavezi da vode razgovor i diskusiju, između ostalog o zajednički pogledanim pozorišnim predstavama. Ovaj pravilnik nije menjan.

Na kraju analiziramo **Pravilnik o opštim standardima postignuća za kraj opšteg srednjeg obrazovanja i srednjeg stručnog obrazovanja u delu opšteobrazovnih predmeta**. Ovaj Pravilnik eksplicitno ne spominje pozorište, ali u njemu nailazimo na veoma jasne i konkretne očekivane standarde opštih međupredmetnih kompetencija za kraj srednjeg obrazovanja, među kojima se nalazi i estetička kompetencija, čime ćemo podrazumevati i poznavanje pozorišne umetnosti. Od učenika se, između ostalog, po pitanju estetičkih kompetencija očekuje:

...da ima svest o vrednosti umetničkih i kulturnih dela i njihovog značaja za razvoj društva; da iskazuje opažanja, osećanja i ideje u vezi sa umetničkim izrazima u različitim medijima, da kultiviše kulturne navike, da izgrađuje autonomne estetske kriterijume i preferencije i sudi u skladu s njima; da ima izgrađene preferencije umetničkih i kulturnih stilova; da povezuje umetnička i kulturna dela sa istorijskim, društvenim i geografskim kontekstom njihovog nastanka; da ume da analizira i kritički vrednuje umetnička dela koja su predstavnici različitih stilova i epoha, kao i dela koja odstupaju od karakteristika dominantnih pravaca; da vrednuje alternativne umetničke forme i izraze (subkulturna dela).

Ovaj Pravilnik nije menjan.

Pozorište se, dakle u pravilnicima spominje u nekoliko konteksta – kroz književnoteorijske pojmove, kao oblik fakultativne nastave, kao oblik vannastavnih aktivnosti, putem uputstva školi u obavljanju kulturne i javne delatnosti i kroz očekivanja o standardima postignuća učenika. U odnosu na ove podatke koncipiran je drugi deo istraživanja, odnosno utvrđivanje u kojoj meri i na koji način srednja škola prenosi učenicima propisani sadržaj koji se odnosi na pozorište, čime smo merili uticaj srednje škole na razvoj interesovanja učenika za pozorište.¹⁰ Da bismo ustanovili stepen zastupljenosti pozorišta u školama i mogućnosti istog da razvije interesovanje učenika za pozorište, Upitnik je strukturiran tako da se putem odgovora učenika stekne uvid u kvantitet i kvalitet aktivnosti koje škola poduzima u pravcu zadovoljavanja postojećeg i razvoja interesovanja za pozorište kod svojih učenika. Pod takvim aktivnostima podrazumevali smo razgovore na temu pozorišta (najpre na časovima srpskog jezika

¹⁰ S obzirom da je istraživanje u školama i među učenicima sprovedeno tokom 2015. godine, taj uticaj merićemo na osnovu pravilnika koji su važili u tom periodu.

i književnosti ali i u okviru drugih predmeta); dramske sekcije (da li u školi postoji dramska sekcija) i učestalost organizovanih poseta pozorištu, čime je obuhvaćen i uvid u nivo opšte informisanosti učenika i njihovog osnovnog znanja o pozorištu. Prateći spomenute kontekste u okviru kojih pravilnici govore o pozorištu, na početku je važno da istaknemo da ni u jednoj školi nema scenske umetnosti kao mogući oblik fakultativne nastave.

Nivo opšte informisanosti i osnovnog znanja o pozorištu merili smo putem 3 pitanja. Učenike novosadskih srednjih škola smo pitali *da li znaju koliko profesionalnih pozorišta ima u Novom Sadu i da li znaju da navedu njihove nazive*. Dobijeni su sledeći odgovori: 29,3% učenika je tačno odgovorilo da u Novom Sadu postoji 3 profesionalna pozorišta i svega 16,2% učenika je znalo da navede njihove nazive – Srpsko narodno pozorište, Novosadsko pozorište i Pozorište mladih. U trećem pitanju zanimalo nas je *da li znaju koje su osnovne vrste (oblici) pozorišnih predstava*, gde je samo 2,9% učenika tačno odgovorilo da su to dramske, muzičke i plesne.

U kontekstu književnoteorijskih pojmova, na pitanje *da li na časovima srpskog jezika i književnosti razgovaraju o pozorištu*, potvrdno je odgovorilo 55,5% učenika, dok je 44,4% učenika odgovorilo da na časovima srpskog jezika i književnosti ne pričaju o pozorištu. Na pitanje *da li neko od njihovih profesora/ profesorki iz drugih predmeta, priča o pozorištu i u kontekstu toga preporučuje odlaske u pozorište, pominje neku interesantnu pozorišnu predstavu ili bilo šta drugo u vezi sa pozorištem*, odgovori učenika su ujednačeno podeljeni, odnosno 49,6% učenika je odgovarilo potvrdno, a 50,4% negativno, pri čemu je neophodno naglasiti da je svega 40,3% ukupnog broja učenika odgovorilo na ovo pitanje. To praktično znači da od 648 anketiranih, tek oko 130 učenika razgovara o pozorištu sa profesorima i to najvećim delom u gimnaziji „Jovan Jovanović Zmaj” (93 učenika). U ostalim školama u kojima je sprovedena anketa takvih razgovora skoro da uopšte nema.

Dramska sekcija je putem pravilnika određena kao jedna od mogućih fakultativnih vannastavnih aktivnosti i daljom podelom definisana kao jedna od mogućih *slobodnih* aktivnosti. Na pitanje „Da li postoji dramska sekcija u tvojoj srednjoj školi?”, dobijen je donekle zbunjujući rezultat gde je skoro polovina učenika, tačnije 45,4% njih odgovorilo da ne zna da li u školi postoji dramska sekcija.¹¹ Svega 26,6% učenika je odgovorilo da u njihovoj školi postoji dramska sekcija, dok 28% učenika kaže da takvih aktivnosti nema u njihovoj školi.

11 Ovakvi odgovori mogu dovesti u pitanje relevantnost rezultata, međutim razloge za to možemo potražiti u činjenici da je skoro trećina anketiranih učenika bila na početku I razreda, pa se donekle može razumeti da o tome još uvek ne znaju.

S obzirom da skoro polovina učenika ne zna da li u njihovoj školi postoji aktivna dramska sekcija, bilo je neophodno to saznati putem dodatnog istraživanja, te smo taj odgovor potražili u intervjuima sa zaposlenima u školama. Na pitanje da li srednje škole organizuju na nedeljnom nivou slobodnu vannastavnu aktivnost u vidu dramske sekcije, može se ukratko odgovoriti da u većini škola postoji izvesna aktivnost, najčešće je u pitanju priprema određenog scenskog dela za izvođenje na školskoj priredbi, ali ne i dramska sekcija koja postoji u kontinuitetu. Izuzetak i primer dobre prakse predstavlja gimnazija „Jovan Jovanović Zmaj” koja ima tri dramske sekcije.¹² U drugim školama situacija je sledeća: Medicinska škola „7 april” nema dramsku sekciju koja ima kontinuitet u radu, mada je u godišnjim programima ‘registrovana’ da postoji. U srednjoj školi „Svetozar Miletić”, dobili smo odgovor da ova škola ima dramsku sekciju već dugi niz godina, a kao razlog što samo 2,3% anketiranih učenika to zna, navode veoma veliki broj učenika. Dalje odgovore o radu sekcije nismo uspeli da dobijemo. U „Srednjoj mašinskoj školi” postoji dramska sekcija, ali bez kontinuiteta, jer je postojala i gasila se u intervalima od po dve godine. U školi „Mileva Marić Anštajn” kontinuirano se dugi niz godina odvijaju aktivnost na polju drame, ali ne postoji zvanična dramska sekcija koja se realizuje na nedeljnom nivou, već jednom do dva puta mesečno. Privatna „E-gimnazija” je imala dramsku sekciju samo školske 2014/2015. godine kada je pokrenuta kao deo izvesnog projekta u kome je škola učestvovala, ali je po završetku projekta dramska sekcija ugašena. „Poljoprivredna škola sa domom učenika u Futogu” i škola za dizajn „Bogdan Šuput” nemaju i nikada nisu imale dramsku sekciju.

U slučaju organizovanih poseta pozorištu učenicima je postavljeno nekoliko pitanja. Na prvom mestu zanimalo nas je *da li su išli u pozorište u organizaciji srednje škole koju pohađaju*. Na ovo pitanje 37,9% odgovorilo potvrdno, dok je 62,1% učenika odgovorilo da nikada nisu išli u pozorište u organizaciji srednje škole. Najveći broj učenika koji navodi da nije išao u pozorište u organizaciji svoje škole, očekivano je zabeležen većim delom u srednjim stručnim školama, kao na primer u „Srednjoj mašinskoj školi” i školi „Svetozar Miletić” gde 89,4%, odnosno 89,5% učenika navodi da nikada nije išlo u pozorište u organizaciji srednje škole koju pohađa. Sa druge strane imamo slučaj da 65,7% učenika gimnazije „Jovan Jovanović Zmaj” navodi da ide u pozorište u organizaciji srednje škole, što je takođe donekle očekivano ali, recimo, to nije slučaj u privatnoj „E-gimnaziji” gde 86,4% učenika nije išlo u pozorište u organizaciji srednje škole. Na pitanje (otvorenog tipa) *koliko puta su išli u pozorište u organizaciji srednje škole*, odgovorilo je svega 35,5% učenika. Najveći broj odgovora je jednom (83 učenika), a zatim dva puta (58 učenika).

¹² Dve pripadaju sektoru drame u obrazovanju, jer su nastale radi postizanja drugih kompetencija (učenje stranih jezika).

Na pitanje *da li je njihov odeljenski starešina organizovao odlazak u pozorište* dobijamo vrlo negativan rezultat, jer je svega 19,5% učenika odgovorilo potvrdno, dok je 80,5% učenika odgovorilo da njihov razredni starešina nikada nije organizovao/la odlazak u pozorište. Interesantan i veoma značajan rezultat donose odgovori na pitanje *da li bi želeli češće da idu u pozorište u organizaciji svoje škole*. Na ovo pitanje skoro polovina učenika, tačnije 44,4% njih izjasnilo se pozitivno; 23,4% učenika ne želi da ide češće u pozorište u organizaciji srednje škole; dok je 32,2%, učenika odgovorilo da ne zna da li bi želeli da to čine. U većini srednjih stručnih škola broj učenika koji bi češće želeo da ide u pozorište u organizaciji škole veći je od broja učenika koji nikad nisu išli sa školom u pozorište. Odgovor da ne znaju da li žele nešto da čine ili ne, razumećemo kao nedefinisan stav prema pozorištu zbog nepoznavanja oblasti.

Diskusija

Analiza navedenih zakonskih rešenja i propisa omogućila je da steknemo uvid u prirodu odnosa države prema pozorištu. Najrelevantniji podatak ovog dela istraživanja jeste da država, putem obrazovnog sadržaja socijalizacije (zaključno sa 2015. godinom) ističe značaj pozorišta, međutim, u osnovi pozorište je samo preporučena, tačnije „jedna od mogućih fakultativnih vannastavnih aktivnosti“ ali ne i obaveza, u čemu se najbolje oslikava odnos države prema pozorištu u okviru obrazovne politike. Država kao najveći izvor sadržaja socijalizacije ističe značaj pozorišta kao posebne umetnosti i važnu ulogu pozorišta za obrazovanje i vaspitanje, ona to naglašava i preporučuje, ali takođe ostavlja školi izvesnu autonomiju u vidu prava o odlučivanju i delovanju u određenim segmentima, na primer u izboru slobodnih aktivnosti ili biranju preporučenih tema u okviru predloga za realizaciju određenih programa među kojima je i pozorište. U zakonima i podzakonskim aktima ne nalazimo na jasna pravila i uputstva vezana za slobodne aktivnosti u kontekstu toga na koji način škola odlučuje o tome kakve će slobodne aktivnosti biti ponuđene učenicima ili koje će sekcije da organizuje – te odluke su potpuno ostavljene školama da samostalno odlučuju.

Ovo istraživanje navodi nas na jedan interesantan zaključak, a to je da država ‘podrazumeva’ da učenici srednjih škola idu u pozorište. Uporište za ovu tvrdnju nalazimo u svim analiziranim pravilnicima. Jedan od primera jeste uputstvo za vođenje nastave iz predmeta Srpski jezik i književnost na temu govornog i pismenog izražavanja. Profesori kao zadatak učenicima treba da traže „kraći prikaz samostalno pogledane pozorišne predstave,“ ili da učenici u „dužoj monološkoj formi izlažu o pozorišnoj predstavi.“ Od diplomiranih srednjoškolaca država očekuje da umeju da „analiziraju i kritički vrednuju umetnička dela.“ Sposobnost kritičkog vrednovanja umetničkih dela zahteva veliki korpus znanja i veština. U slučaju pozorišta takvo umeće zahtevalo bi

redovne posete pozorištu, čitanje dela iz oblasti teorije i istorije pozorišta, informisanost o aktuelnim pozorišnim tendencijama i slično. Ovakvi zahtevi i „podrazumevanje“ da učenici samostalno posećuju pozorište, ukazuje da Država ne uzima u obzir objektivno stanje o dugogodišnjoj izrazito slaboј participaciji ove populacije u pozorišnom životu, o čemu govore brojna dostupna naučna i empirijska saznanja. Možemo da zaključimo da je analiza navedenih dokumenata utvrdila da država putem obrazovnog sadržaja, isključujući deklarativnu preporuku, ne propisuje u dovoljnoj meri pozorište kao poželjan sadržaj socijalizacije.

Komparativna analiza utvrdila je da najnovije verzije navedenih dokumenata, možemo slobodno reći, marginalizuju značaj pozorišta, polazeći od novog predloga SROS- a do 2030. godine u kome se pozorište uopšte ne spominje, do toga da fakultativna nastava, kao jedan od mogućih oblika izvođenja nastave u okviru čega je postojao program Scenska umetnost, ne postoji u važećim pravilnicima.

U skladu sa obrazovnom politikom i autonomijom u odlučivanju pozorište je skoro pa potpuno odsutno u srednjim školama.¹³ Polazeći od ranijih uvida i stavova autora koji su istraživali ovu oblast, da je nastavni kadar činilac koji znatnim delom usmerava razvoj interesovanja, ili da ima ključnu ulogu u razvoju interesovanja, istraživanje je pokazalo da nastavni kadar izrazito slabo utiče na razvoj interesovanja učenika za pozorište, što se reflektuje na nedovoljnu opštu informisanost i osnovno znanje učenika o pozorištu. Razgovori o pozorištu između profesora i učenika imaju značajan potencijal u razvoju interesovanja za pozorište međutim, u praksi su to isključivo sporadični slučajevi, što dokazuje rezultat da svega 16,2% učenika zna da navede nazive pozorišta u mestu u kome žive. Ovaj podatak dovodi do pretpostavke da takvo znanje nisu imali prilike da steknu u krugu porodice, čime raste značaj škole, jer je ona prva ustanova u kojoj se usvajaju kulturne vrednosti u određenoj sredini. Poražavajući podatak da tek 2,9% učenika zna da navede osnovne oblike pozorišnih predstava ukazuje da učenici putem nastave iz srpskog jezika i književnosti nisu stekli ni osnovna znanja o dramskom tekstu i elementima koji čine dramsku pozorišnu umetnost, što je jedna od važnih nastavnih jedinica u okviru predmeta srpski jezik i književnost.¹⁴

U slučaju slobodnih aktivnosti one su prvenstveno namenjene zadovoljavanju postojećih i razvijanju novih interesovanja učenika u različitim oblastima ljudskog stvaralaštva i škola je, po zakonu u obavezi da pedagoški osmišljenim radom sekcija, pruži mogućnost svim učenicima, bez obzira na uspeh, bavljenje omiljenim aktivnostima

¹³ Iz ovog zaključka isključujemo gimnaziju „Jovan Jovanović Zmaj“.

¹⁴ I drugih jezika nacionalnih manjina u Srbiji kao što su: albanski, mađarski, rumunski, bugarski, rusinski i slovački jezik i književnost.

gde u našem slučaju spadaju dramska sekcija i posete pozorištu. U Novom Sadu najveći broj srednjih škola nema dramske sekcije koje se realizuju na nedeljnom nivou u okviru slobodnih vannastavnih aktivnosti. Dramska sekcija poseduje značajan kapacitet u razvoju interesovanja učenika srednjih škola za pozorište, ali u njoj (koliko god da su kontinuirano aktivne) učestvuje statistički zanemarljiv broj učenika. Za masovniji razvoj interesovanja učenika za pozorište, dramska sekcija bi mogla imati veliki potencijal u slučaju ozbiljnog i sistematičnog rukovođenja i produkcije kvalitetnog dramskog programa. Ukoliko bi se dramska sekcija u nekoj srednjoj školi razvila do te mere da izvodi svoje predstave na nekoj sceni i poziva svoje vršnjake da dođu u pozorište njen značaj u razvoju interesovanja učenika srednjih škola za pozorište bio bi nemerljiv.

U slučaju poseta pozorištu, kako je već rečeno škola nije u obavezi da „organizuje korišćenje programa pozorišta,“ već je to samo preporučena aktivnost. Škola dosledno sprovodi obrazovnu politiku što dovodi do situacije da 62,1% učenika nikada nisu išli u pozorište u organizaciji srednje škole. Nasuprot ovom negativnom rezultatu, podatak da bi 44,4% učenika rado išlo u pozorište u organizaciji srednje škole, jednako je ohrabrujući koliko i razočaravajući zbog nedovoljne aktivnosti škole po pitanju pozorišta. Ohrabruje što među učenicima vlada veće interesovanje za pozorište u odnosu na količinu aktivnosti koje škola organizuje u oblasti pozorišta, ali je ovaj podatak izrazito negativan i nepovoljan za školu koja, sudeći po ovom istraživanju, u potpunosti zanemaruje svoju kulturnu funkciju. To dovodi do zaključka da škola ne zadovoljava ni postojeća interesovanja učenika za pozorište.

Zaključak

Putem zakonskih i podzakonskih rešenja u oblasti obrazovanja, država ne propisuje pozorište kao poželjan sadržaj za procese socijalizacije u dovoljnoj meri. Kako je pozorišno stvaralaštvo samo preporučeno, odnosno jedna od mogućih fakultativnih vannastavnih aktivnosti, možemo zaključiti da država skida sa sebe odgovornost po tom pitanju. Značaj koji pozorište ima za izvore socijalizacije u jednom društvu se dalje preslikava i na drugi fenomen – agense ili prenosiocce socijalizacije. Država ne obavezuje školu da uvrsti pozorište u godišnji plan rada kao organizovanu vannastavnu aktivnost, te je pozorište skoro u potpunosti odsutno u srednjim školama. Rezultati ovog istraživanja dokazali su polaznu hipotezu da je stepen zastupljenosti pozorišta u obrazovnom sadržaju socijalizacije izrazito nizak, što dovodi do toga da srednja škola kao planski agens socijalizacije ima beznačajan uticaj na formiranje i razvoj interesovanja učenika škola za pozorište. Škola, kao samostalni činilac razvoja interesovanja, nije dovoljno proučavana, ocene i stavovi o ulozi škole su uopšteni, zasnovani na malobrojnim empirijskim podacima, izvode se po analogiji o uticaju

škole i formalnog obrazovanja na druge karakteristike ličnosti ili iz retkih istraživanja efekata rada škole (Đermanov, 2005). Iz tih razloga ovo istraživanje donosi značajne pomake u ovoj oblasti. Srednja škola kao jedan od najvažnijih agensa socijalizacije poseduje izuzetno velike kapacitete za razvoj interesovanja učenika za pozorište, koji se ogledaju u svakodnevnoj, višesatnoj prisutnosti velikog broja učenika, mogućnosti za interpersonalne odnose, komunikaciju i interakciju, u sistematskoj organizovanosti i institucionalizovanosti i konačno, u autonomiji pri donošenju godišnjeg plana rada i organizovanju vannastavnih aktivnosti. Uzimajući u obzir najnovije verzije zakona, podzakonskih akata, kao i predlog SROS-a do 2030. godine sve su prilike da nije realno očekivati da će škola kao planski agens socijalizacije u datim okolnostima u Srbiji, u bližoj ili daljoj budućnosti postati značajan akter u ovom procesu. O samostalnim sistematskim aktivnostima i naporima škole u razvoju interesovanja učenika za pozorište, pouzdano ne možemo govoriti još veoma dugi niz godina. Kako zaključuje Rot:

U školi se preko sadržaja nastave prenosi sistematsko određeno gledanje na svet i društvo. Nastavni programi su svesno i namerno izrađeni u skladu sa shvatanjima onih snaga i društvenih struktura koje predstavljaju vodeće političke i društvene snage u društvu, pre svega, u skladu su sa koncepcijom i ideologijom na kojoj počiva društveni sistem (Rot, 2010: 149).

REFERENCE:

1. Dragin, Dušica. 2016. „Interesovanja – preduslov razvoja umetničke publike”, u: *Zbornik radova Akademije umetnosti* 4 (ur. Nataša Crnjanski), 193-205.
2. Dragin, Dušica. 2017. Planski agensi socijalizacije: škola, pozorište i mediji i njihov uticaj na razvoj interesovanja učenika srednje škole za pozorište, doktorska disertacija, Univerzitet umetnosti u Beogradu, Fakultet dramskih umetnosti, Beograd. <http://eteze.arts.bg.ac.rs/bitstream/handle/123456789/222/Doktorska%20disertacija%20-%20Du%C5%A1ica%20Dragin%20%282%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
3. Đermanov, Jelena. 2005. *Vaspitanje interesovanja*. Novi Sad: Savez pedagoških društava Vojvodine
4. Erikson, Erik H. 1976. *Omladina, kriza, identifikacija*. Titograd: NIP „Pobjeda”
5. Gajić, Olivera. 1999. *Umetnost – moja izabrana stvarnost. Determinante umetničkih interesovanja mladih*. Novi Sad: Savez pedagoških društava Vojvodine
6. Golubović, Zagorka. 1981. *Porodica kao ljudska zajednica*. Zagreb: Naprijed.
7. Haralambos, Michael. i Holborn, Martin. 2002. *Sociologija: teme i perspektive*. Zagreb: Golden marketing.
8. Havelka, Nenad. 1995. Vrednosne orijentacije učenika i njihova očekivanja od budućeg zanimanja, u: *Psihološka istraživanja*, 7, 89-125.
9. Kostović, Svetlana A. 1990. *Nastavnik kao faktor socijalizacije učenika završnih razreda osnovne škole*, magistarska teza, Filozofski fakultet, Beograd.

10. Milić, Anđelka. 2001. *Sociologija porodice: Kritika i izazovi*. Beograd: ČIGOJA.
11. Pantić, Dragomir. 1980. *Priroda interesovanja I deo*. Beograd: BIGZ
12. Ristić, Irena. i Škorc, Biljana. 2013. Struktura interesovanja za različite umetničke discipline kod srednjoškolaca, u: *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 1, 185-202.
13. Rot, Nikola. 2010. *Osnovi socijalne psihologije*, Beograd: Zavod za udžbenike.
14. Trebješanin, Žarko. i Lalović Zoran. 2011. *Pojedinac u grupi*. Podgorica: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

ZAKONI I PODZAKONSKA AKTA

- Strategija razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine („Službeni glasnik Republike Srbije”, broj 107/12.);
- Predlog strategije razvoja obrazovanja i vaspitanja u RS do 2030. godine. http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2021/02/1-SROVRS-2030_MASTER_0402_V1.pdf
- Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (“Sl. glasnik RS”, br. 72/2009, 52/2011, 55/2013, 35/2015 - autentično tumačenje i 68/2015);
- Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (Sl. glasnik RS”, br. 88/2017, 27/2018 - dr. zakon, 10/2019, 27/2018 - dr. zakon i 6/2020)
- Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju („Službeni glasnik RS”, br. 55/2013);
- Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju (“Sl. glasnik RS”, br. 55/2013, 101/2017, 27/2018 - dr. zakon i 6/2020)
- Pravilnik o nastavnom planu i programu za gimnaziju („Službeni glasnik SRS – Prosvetni glasnik”, broj 5/90 i „Prosvetni glasnik” br: 3/91; 3/92; 17/93; 2/94; 2/95; 8/95; 23/97; 2/02; 5/03; 10/03; 11/04; 18/04; 24/04; 3/05; 11/05; 2/06; 6/06; 12/06; 17/06; 1/08; 8/08; 1/09; 3/09; 10/09; 5/2010; 7/2011; 5/14 i 5/15);
- Pravilnik o planu i program nastave i učenja za gimnaziju („Službeni glasnik RS – Prosvetni glasnik” Godina LXIX – Broj 4, Beograd, 2. jun 2020.)
- Pravilnik o izmenama pravilnika o planu i programu obrazovanja i vaspitanja za zajedničke predmete u stručnim i umetničkim školama („Sl. Glasnik RS – Prosvetni glasnik”, br. 3/2015) od 07. 05. 2015. godine, stupio je na snagu 15. 05. 2015, a primenjuje se od školske 2015/2016;
- Pravilnik o izmenama i dopunama pravilnika o planu i programu obrazovanja i vaspitanja za zajedničke predmete u stručnim i umetničkim školama (“Sl. Glasnik RS - Prosvetni glasnik”, br. 15/2020)
- Pravilnik o nastavnom planu i programu srednjeg stručnog obrazovanja u području rada ekonomija, pravo i administracija („Sl. Glasnik RS – Prosvetni glasnik“, br. 10/2012 i 1/2013 – ispr.);
- Pravilnik o nastavnom planu i programu srednjeg stručnog obrazovanja u području rada ekonomija, pravo i administracija: 10/2012-758, 1/2013-1 (ispravka), 15/2015-1, 4/2019-16, 2/2020-30
- Pravilnik o nastavnom planu i programu opšteobrazovnih predmeta srednjeg stručnog obrazovanja u području rada poljoprivreda, proizvodnja i prerada hrane („Sl. glasnik RS – Prosvetni glasnik“, br. 6/2012);
- Pravilnik o opštim standardima postignuća za kraj opšteg srednjeg obrazovanja i srednjeg stručnog obrazovanja u delu opšteobrazovnih predmeta. („Službeni glasnik RS”, br. 117/2013 od 30. 12. 2013. godine.)

The Influence of School as a Planned Agent of Socialisation on the Development of Secondary School Students' Interest in Theatre

Abstract: This paper deals with determining whether school as a planned agent of socialisation influences the development of secondary school students' interest in theatre. We observed school through the prism of the theory of socialisation, because the socialisation function of education is one of the most important for society and that is why the school is considered one of the most important agents, i.e. the transmitter of what socialization actually is. The conducted multidisciplinary research first included an analysis of the content of strategic and legal acts, as well as bylaws in the field of education, which aimed to determine whether and to what extent the state prescribes theatre as an acceptable way of socialisation. Considering that the research was conducted during 2015, the mentioned documents have been changed to a greater or lesser extent. For these reasons, and for the purposes of this paper, a comparative analysis was performed. In order to get an insight into whether and in what way the school carries out the prescribed content related to the theatre, a survey was realised with a formalised (standardised) written questionnaire and individual structured interviews were conducted with employees in schools where the survey was organised. A total of 648 secondary school students from Novi Sad were examined. We start from the assumption that theatre will be defined as acceptable in the overall educational content of socialisation within the framework of public practical policy in education depending on how important it is to the state, more precisely to the 'ruling forces'. In accordance with the educational policy, school will transfer the prescribed amount of content related to the theatre to the given extent. The results of this research prove that the level of representation of theatre in the educational content of socialisation is extremely low, which leads to the fact that school as a planned agent of socialisation has a minor impact on the formation and development of secondary school students' interest in theatre.

Keywords: educational policy, school, theatre, interest of secondary school students in theatre, content of socialisation.